

Szkoła integracyjna w oczach uczniów

Integrative school from the perspective of students

Abstract

The article involves functioning of students in integrative schools with three areas principally taken into consideration: the attitude to school and to learning, the relation with teachers, as well as the relation with peers. There are many forms of disabled students' education in Poland, but the integrative one still arises controversy. The first part includes theoretical consideration about integrative education, the second part includes the research score analysis. The research was conducted in one of Cracow's integrative schools. The information on students has been gathered based on observation, conversation with the teacher and conversation with the students, which was conducted with the help of a work entitled "The school seen by a student" by Sławomir Olszewski (2005). The final part of the work includes discussion scores, the summary and conclusion of the conducted studies.

Key words: integrative school, relationship, attitude to school and to learning, relation with teachers, relation with peers

Wprowadzenie

Aktem prawnym regulującym przebieg kształcenia dla uczniów z niepełnosprawnością jest Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. z 2017 r., poz. 1578). Uczniowie z niepełnosprawnością mogą realizować obowiązek szkolny w różnych formach kształcenia: szkołach ogólnodostępnych, specjalnych oraz integracyjnych (art. 22 ust. 2 pkt. 1, Ustawy o systemie oświaty z 1991 r., Dz.U. z 2017 r., poz. 2198). Liczba dzieci w oddziale przedszkola integracyjnego i oddziale integracyjnym w przedszkolu ogólnodostępnym

oraz liczba uczniów w oddziale szkoły integracyjnej i oddziale integracyjnym w szkole ogólnodostępnej nie może wynosić więcej niż 20, w tym nie więcej niż 5 dzieci lub uczniów niepełnosprawnych. Za zgodą organu prowadzącego szkołę lub przedszkole liczba dzieci niepełnosprawnych w oddziale przedszkola integracyjnego i oddziale integracyjnym w przedszkolu ogólnodostępnym oraz liczba uczniów niepełnosprawnych w oddziale szkoły integracyjnej i oddziale integracyjnym w szkole ogólnodostępnej może być wyższa niż określona w ust. 1, jeżeli uczeń uczęszczający do tego oddziału uzyska orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane z uwagi na niepełnosprawność w trakcie roku szkolnego (na podstawie art. 111 Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe, Dz.U. z 2016 r., poz. 59).

W każdej szkole uczniowie o specjalnych potrzebach edukacyjnych napotykają zarówno szanse, jak i różnorakie zagrożenia dla rozwoju. Obecnie najwięcej kontrowersji budzą szkoły integracyjne (Dryżałowska, Żuraw 2014). Integracja edukacyjna jest określana w pedagogice specjalnej jako interdyscyplinarne działanie, polegające na wprowadzeniu do ogólnego nurtu kształcenia dzieci, które wcześniej były segregowane. Celem tego działania jest wszechstronna rehabilitacja uczniów z niepełnosprawnością (Skałbania 2010). W ujęciu słownikowym „integracja” jest wyjaśniana jako spajanie w całość, włączanie elementu podrzędnego w element nadrzędny. Taki sposób definiowania nie do końca oddaje istotę integracji promowaną w pedagogice specjalnej (zob. Olszewski, Parys 2016).

Istnieją dwa skrajne poglądy dotyczące kształcenia uczniów z niepełnosprawnością. Zwolennicy pierwszego z nich uważają, iż uczniowie z niepełnosprawnością powinni uczyć się w szkołach ogólnodostępnych, ponieważ biorąc udział w codziennym życiu osób pełnosprawnych, uczą się najpełniej życia w społeczeństwie. Włączanie uczniów z niepełnosprawnością do szkół ogólnodostępnych ma na celu zapewnienie wspólnego przebywania ze sobą, współuczestniczenia w zabawie i nauce uczniów pełnosprawnych i niepełnosprawnych. Złożone procesy społeczne oraz emocjonalne, związane z edukacją integracyjną, obejmują nie tylko uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, ale też uczniów pełnosprawnych, środowisko lokalne, nauczycieli, środowisko rodzinne (Głodkowska 2013). Celem edukacji integracyjnej jest stwarzanie w szkole atmosfery sprzyjającej eliminację odrzucenia, samotności uczniów z dysfunkcjami, rozwijanie empatii, tolerancji, a także wrażliwości u uczniów pełnosprawnych (Burchard 2010). Kazimierz Kirejczyk (za: Stawowy-Wojnarowska 1989) zwracał uwagę, że uczniowie z niepełnosprawnością kształceni w warunkach integracyjnych, przechodząc ze szkoły do

doroślego, samodzielnego życia, mają z nim mniej trudności niż uczniowie realizujący obowiązek nauki w innych typach szkół. Nauczanie w szkołach integracyjnych przynosi korzyści także uczniom pełnosprawnym. Umożliwia rozwój empatii, postaw prospołecznych, tolerancji, wrażliwości, opiekuńczości, poczucia odpowiedzialności, a także zwiększa poziom wiary we własne siły i oddziałuje pozytywnie na samoocenę (Twardowski 2007). Edukacja integracyjna stwarza możliwość zaspokojenia indywidualnych potrzeb społecznych i edukacyjnych, poczucia bezpieczeństwa i akceptacji, sprzyja kształtowaniu pozytywnych cech osobowości, samodzielności, przygotowaniu do życia w społeczeństwie. Kontakt uczniów pełnosprawnych i niepełnosprawnych pozwala wzmacniać tolerancję dla odmienności i niedoskonałości (Tomkiewicz-Bętkowska, Krztoń 2016). Podobne zdanie na temat edukacji integracyjnej prezentuje Zenon Gajdzica (2010), który podkreśla, że pojawienie się dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkole ogólnodostępnej, pomaga uczniom pełnosprawnym zrozumieć odmienne potrzeby i możliwości kolegów oraz koleżanek z klasy, jak również doświadczyć inności.

Badania Katarzyny Ćwirynkało i Agnieszki Żyty (2014), realizowane w grupie nauczycieli kształcenia integracyjnego, ujawniają niedoskonałości tej formy edukacji. Pojawiały się opinie sugerujące, że uczeń z niepełnosprawnością czuje się bezpieczniej w środowisku osób niepełnosprawnych, wymaga stymulacji oraz wzmocnień pozytywnych, których nie zapewnia edukacja integracyjna. Uczniowie z niepełnosprawnością, zdaniem respondentów, spotykają się niejednokrotnie z brakiem zrozumienia ze strony pełnosprawnych rówieśników, bywają przez nich ignorowani. Inne badania, celem których było poznanie opinii na temat szkół integracyjnych osób, które miały bezpośrednie doświadczenia z tą formą kształcenia (nauczyciele, rodzice, uczniowie pełnosprawni i niepełnosprawni), realizowała Danuta Baraniewicz (2009), a także Marzena Klaczak (2010). Autorki są zdania, iż powodzenie integracji zależy od poglądów społeczeństwa. Dorota Kornas-Biela (za: Ćwirynkało, Żyta 2015) podkreśla, źródło niepowodzeń edukacji integracyjnej tkwi nie w niepełnosprawności uczniów, lecz w niewłaściwych postawach osób pełnosprawnych wobec osób niepełnosprawnych.

Zdaniem Wojciecha Otrębskiego (1997) przyczynami negatywnych opinii na temat integracji są niedostateczne informacje na jej temat, brak znajomości zagadnienia kształcenia integracyjnego przez nauczycieli i niski poziom świadomości na temat korzyści, jakie mogą płynąć z tego rodzaju kształcenia uczniów z niepełnosprawnościami.

Efektywność nauczania oraz poziom funkcjonowania emocjonalno-społecznego ucznia z niepełnosprawnością w klasie zależy od wielu różnych czynników. Klimat klasy tworzą zarówno w szkole specjalnej, jak i integracyjnej wszystkie osoby, które uczą i uczą się w jednej przestrzeni. Nie bez znaczenia dla prawidłowej atmosfery sprzyjającej właściwej realizacji procesu dydaktycznego są relacje w zespole nauczycielskim, pomiędzy nauczycielami i uczniami, a także wśród uczniów (Oleńska-Pawlak, Bombińska-Domżał 2012). Problemy wychowawczo-dydaktyczne mogą pojawić się w szkole każdego rodzaju i dotyczyć uczniów pełnosprawnych i niepełnosprawnych. Jedną z poważniejszych trudności, jakie napotykają na swojej drodze edukacyjnej uczniowie z niepełnosprawnością, są relacje z rówieśnikami. Brak sukcesów w zakresie funkcjonowania społecznego może być powodem zniechęcania do nauki, szkoły i rówieśników (Grzyb 2010).

Relacje uczniów w szkole integracyjnej

Na temat relacji uczniów w klasie integracyjnej, podobnie jak na temat edukacji integracyjnej, zdania autorów są podzielone. Z literatury przedmiotu wynika, iż integracja służy zarówno uczniom niepełnosprawnym, jak i pełnosprawnym uczęszczającym do tego rodzaju szkół. U uczniów z niepełnosprawnością stwierdza się wzrost osiągnięć szkolnych oraz poprawę w zakresie rozwoju fizycznego, społecznego oraz emocjonalnego. Uczniowie rozwijają się także w sferze komunikacji, niezależności, odpowiedzialności oraz radzenia sobie w różnych sytuacjach (Twardowski 2007). Dorota Kornaś (2004) uważa, że uczniowie z niepełnosprawnością są w klasie integracyjnej otoczeni troską, opieką ze strony pełnosprawnych rówieśników. Elżbieta Janion (1999) podkreśla natomiast, że samo pojawienie się ucznia z niepełnosprawnością w klasie, przebywanie wśród pełnosprawnych rówieśników, wspólne wykonywanie tych samych czynności, rozwiązywanie zadań nie oznacza, iż zachodzi integracja między tymi dwiema grupami uczniów.

Osoba z niepełnosprawnością w klasie integracyjnej może być postrzegana przez pełnosprawnych rówieśników, jako zagrożenie burzące dotychczasowy porządek. Stąd zamiast realizowania idei „bycia razem”, uczniowie pełnosprawni oraz ich rówieśnicy z niepełnosprawnością funkcjonują w klasie szkolnej „obok siebie” (Parys 2007). Potwierdzenie można znaleźć w badaniach Błęszyńskiej (2001), według nich liczba nawiązywanych kontaktów w klasie integracyjnej jest niekorzystna dla uczniów z niepełnosprawnością. Badania Rutkowskiego (za: Parys 2007) potwierdzają negatywny stosunek

pełnosprawnych uczniów wobec integracji. Podobne wnioski można wysunąć z badań zrealizowanych przez Marię Chodkowską i Zdzisława Kazanowskiego (2005). Z przeprowadzonej przez wspomnianych autorów eksploracji wynika, iż 70% spośród 150 badanych uczniów z niepełnosprawnością zajmuje niską pozycję w nieformalnej strukturze klasy szkolnej. Również wyniki badań zrealizowanych przez Jarosława Bąbkę (2001) wskazują, że uczniowie niepełnosprawni są odrzucani bądź izolowani w grupie rówieśniczej przez uczniów pełnosprawnych. Uczniowie o specjalnych potrzebach edukacyjnych są narażeni na negatywny stosunek emocjonalny swoich pełnosprawnych rówieśników. Najbardziej zauważalna izolacja uczniów z niepełnosprawnością ma miejsce w czasie wolnym, kiedy uczniowie z niepełnosprawnością zostają odseparowani od pełnosprawnych rówieśników podczas zabawy ze względu na swoje ograniczenia psychofizyczne i emocjonalne (Kornaś 2004). Najczęściej odrzucaną grupą są uczniowie z niepełnosprawnością intelektualną, niewidomi oraz niedostosowani społecznie (Bąbka 2001).

Problemy we wzajemnych kontaktach uczniów sprawnych i niepełnosprawnych mogą być powodowane brakiem odpowiedniego przygotowania przez środowisko rodzinne i szkolne do nawiązywania i utrzymywania tego rodzaju kontaktów (Bartnikowska, Żyta 2007).

Założenia badawcze

Celem badań było poznanie nastawienia uczniów klasy integracyjnej do szkoły i nauki oraz relacji tychże uczniów z rówieśnikami i nauczycielami. Do badania wykorzystano narzędzie opracowane przez Sławomira Olszewskiego (2005) „Szkoła w oczach ucznia”. Narzędzie składa się z 37 zamkniętych pytań, w tym na 21 uczeń może udzielić dodatkowego wyjaśnienia w formie uzasadnienia swojego wyboru. Badany wybiera w przypadku każdego pytania jedną odpowiedź spośród trzech: „nigdy”, „czasami” lub „często”, która określa częstotliwość występowania danej sytuacji.

W badaniu wzięło udział 18 uczniów klasy VI szkoły podstawowej. Liczba chłopców i dziewczynek była porównywalna. Do klasy uczęszcza 5 uczniów z niepełnosprawnością: 4 chłopców i 1 dziewczynka. Zbadano zarówno uczniów pełnosprawnych, jak i uczniów z niepełnosprawnością. W analizie nie uwzględniono podziału na uczniów pełnosprawnych i uczniów z niepełnosprawnością ze względu na nieliczną grupę badanych.

Poniżej przedstawiono dane dotyczące odpowiedzi badanych uczniów na temat ich stosunku do nauki i szkoły.

Tabela 1. Stosunek badanych uczniów do szkoły i nauki szkolnej

Nr pytania	Treść pytania	Liczba badanych wybierających daną odpowiedź		
		Nigdy	Czasami	Często
1.	Czy lubisz chodzić do szkoły?	2	7	9
2.	Czy chodzisz do szkoły systematycznie?	1	3	14
3.	Jak często odrabiasz lekcje?	2	5	11
4.	Czy przychodzisz na lekcje punktualnie?	1	6	11
5.	Czy uważasz na lekcjach?	1	8	9
6.	Czy zależy Ci na tym, by mieć dobre stopnie?	2	4	13
7.	Czy wykonujesz polecenia nauczyciela?	1	5	12
8.	Czy zgłaszasz się na lekcjach?	1	10	7
9.	Czy miewasz kłopoty z nauką?	5	13	0
10.	Jak często spotyka Cię coś miłego w szkole? Opowiedz o tym.	4	12	2
11.	Jak często zdarzają Ci się jakieś przykre sytuacje w szkole? Jakie to sytuacje?	6	12	0
12.	Czy często odczuwasz w szkole strach? Przed czym?	11	7	0
13.	Czy często odnosisz w szkole sukcesy? Jakie?	1	9	8
14.	Czy lubisz się uczyć? Dlaczego?	4	7	7
15.	Czy warto się uczyć? Dlaczego?	2	4	12

Z danych zamieszczonych w tabeli 1 wynika, iż większość badanych uczniów lubi chodzić do szkoły, robi to systematycznie oraz przychodzi na lekcje punktualnie. Ponadto badani uważają na lekcjach, a także zależy im na zdobywaniu dobrych ocen. Z uzyskanych wypowiedzi wynika, że badani wykonują polecenia nauczyciela. Ponad połowa jest zdania, że warto się uczyć, ponieważ w szkole „można nauczyć się nowych rzeczy”, „można zyskać mądrość”, „później można pójść na studia i dostać dobrą pracę”, „można osiągnąć życiowy sukces” oraz „dostać dobre oceny”. Większość badanych nigdy nie odczuwa strachu przed szkołą. Niektórzy odczuwają strach przed niespełnieniem oczekiwań, boją się, że sobie nie poradzą, obawiają się niezapowiedzianych kartkówek. Znaczna część badanych doświadcza czasami zarówno przykrych, jak i miłych sytuacji w szkole. Miłe sytuacje najczęściej związane są z otrzymaniem dobrej oceny. Natomiast przykre sytuacje wiążą się z otrzymaniem negatywnej oceny czy też z niezapowiedzianą kartkówką. Dla jednej z badanych powodem niemiłych sytuacji w szkole jest wyśmiewanie przez kolegów. Porównywalna liczba uczniów miewa kłopoty z nauką. Najczęściej są to problemy z matematyką, przyrodą i plastyką. Jeden z badanych dodał, iż może wówczas liczyć na pomoc, ponowne wytłumaczenie zagadnienia przez nauczyciela. Tylko 1 osoba odpowiedziała, iż nigdy nie odnosi sukcesów

w szkole. Pozostali odnoszą sukcesy często lub czasami. Za sukces postrzegają sobie najczęściej otrzymywanie dobrych ocen, świadectwa z czerwonym paskiem, jak również osiągnięcia w sporcie czy też przygotowanie oprawy muzycznej akademii szkolnej.

Rola nauczyciela jest niezwykle istotna w edukacji integracyjnej i dotyczy zarówno nauczycieli przedmiotowych, wychowawców, jak i nauczycieli wspomagających. W kolejnej tabeli przedstawiono dane dotyczące odpowiedzi badanych uczniów udzielonych na temat relacji z nauczycielami.

Tabela 2. Relacje badanych uczniów z nauczycielami w szkole integracyjnej

Nr pytania	Treść pytania	Liczba badanych wybierających daną odpowiedź		
		Nigdy	Czasami	Często
16.	Czy lubisz rozmawiać z nauczycielami z Twojej szkoły? Dlaczego?	2	10	6
17.	Czy ufasz któremuś nauczycielowi w Twojej szkole?	4	6	8
18.	Czy nauczyciele traktują sprawiedliwie uczniów w Twojej szkole?	2	8	8
19.	Czy nauczycieli z Twojej szkoły interesują problemy uczniów?	3	10	5
20.	Czy zwracasz się o pomoc do nauczyciela, gdy masz jakiś problem?	3	10	5
21.	Czy zdarzają się sytuacje, gdy nauczyciele Cię chwalą? W jakich sytuacjach?	4	9	5
22.	Czy nauczyciele często Cię upominają? Dlaczego?	7	10	1
23.	Czy zwracasz się z prośbą o wytłumaczenie do nauczyciela, gdy czegoś nie rozumiesz?	1	12	5
24.	Czy trudno być nauczycielem? Dlaczego?	6	10	2
25.	Czy zdarzają się sytuacje, gdy nauczycielowi jest przykro? Co to za sytuacje?	8	10	0
27.	Czy zdarzają się sytuacje, gdy nauczyciel jest zadowolony? Jakie to sytuacje?	2	10	6
28.	Czy boisz się kogoś z nauczycieli? Dlaczego?	14	2	2
29.	Czy spotykasz nauczycieli, o których możesz powiedzieć, że są dobrymi nauczycielami? Wyjaśnij, co oznacza, że ktoś jest dobrym nauczycielem?	6	6	6

Z danych tabelarycznych wynika, że większość badanych uczniów czasami rozmawia z nauczycielami ze swojej szkoły, co można zauważyć w wypowiedziach: „dobrze się z nimi rozmawia”, „czasem mnie rozumieją”, „można zwrócić się o wyjaśnienie czegoś”, „bo są mili”, „można im zaufać i pójść po radę”,

„bo niektórzy są fajni”. Większość uczniów zwraca się do nauczycieli o pomoc oraz wyjaśnienie niezrozumiałych zagadnień. Ponad połowa badanych uczniów przyznaje, że czasami jest upominana przez nauczyciela, gdy rozmawiają na lekcji. Inne wypowiedzi uczniów brzmią: nauczyciel mnie upomina: „gdy się denerwuję”, „gdy jestem niegrzeczny”. 9 badanych uczniów (50%) jest czasami chwalonych przez nauczycieli, niewielu uważa, iż nigdy nie ma miejsca taka sytuacja. Uczniowie chwaleni przez nauczycieli zaznaczają, ma to miejsce, gdy wygrywają w konkursach, są grzeczni, dostaną dobrą ocenę bądź są pomocni. Większość badanych nie boi się nauczycieli. Respondenci uważają, że nauczyciele traktują uczniów sprawiedliwie. Ponad połowa uważa, że czasami trudno być nauczycielem, a czasami zdarzają się sytuacje, kiedy nauczycielowi jest przykro. Zdaniem uczniów równie często ma miejsce sytuacja, kiedy nauczyciel jest zadowolony.

Nauczyciel jest jednym z czynników wpływających na efektywność edukacji integracyjnej (Wyczesany, Dyduch 2008). Z badań Pileckiego, Kościółek i Gruntkowskiego (za: Parys 2007) wynika, iż stosunek nauczycieli wobec integracji jest uwarunkowany stażem pracy oraz przygotowaniem do pracy z uczniami z niepełnosprawnością. Podobny wniosek wysunęła na podstawie swych badań Joanna Kossewska (2000). Dodatkowo stwierdziła, że specjalistyczne przygotowanie nauczycieli do pracy z uczniami z niepełnosprawnością wpływa korzystnie na ich postrzeganie edukacji integracyjnej.

Kolejna tabela uwzględni dane informujące o relacjach uczniów szkoły integracyjnej z rówieśnikami.

Tabela 3. Relacje uczniów szkoły integracyjnej z rówieśnikami

Nr pytania	Treść pytania	Liczba badanych wybierających daną odpowiedź		
		Nigdy	Czasami	Często
26.	Czy możesz liczyć na pomoc kolegów z klasy? W jakich sytuacjach?	2	8	8
30.	Czy, gdy zajdzie potrzeba, możesz liczyć na pomoc kolegów z klasy? Dlaczego?	3	9	6
31.	Czy koledzy z klasy lubią Cię? Jak myślisz? Dlaczego?	2	8	8
32.	Czy w Twojej klasie są osoby, których nie lubisz? Dlaczego?	8	8	2
33.	Czy koledzy w klasie dokuczają Ci?	11	6	1
34.	Czy miewasz konflikty z kolegami z klasy?	8	8	2
35.	Czy w Twojej klasie są osoby, które lubisz? Dlaczego je lubisz?	2	2	14

36.	Czy są w Twojej klasie uczniowie, których się boisz? Dlaczego?	17	0	1
37.	Czy w Twojej klasie są osoby, które boją się Ciebie? Jak myślisz, dlaczego?	16	1	1

Z danych zebranych w tabeli 3 wynika, iż badani uczniowie mogą liczyć na pomoc i wsparcie rówieśników jeśli wymaga tego sytuacja, szczególnie w sytuacji rozwiązania zadań szkolnych. W przypadku, gdy uczniowie napotykają trudność w zrozumieniu jakiegoś zagadnienia programowego, zazwyczaj znajdują kolegę, który wyjaśni skomplikowane treści. Większość uczestników badań czuje się lubiana przez rówieśników, a zarazem sama obdarza wyrazami sympatii swych szkolnych znajomych. Równocześnie badani nie zgłaszają problemu z kolegami, których mogliby się bać. Sami również nie wyzwalają obaw i lęków u innych. Znaczna część badanych deklaruje, że rówieśnicy w klasie im nie dokuczają. Z przedstawionych danych można wysunąć wniosek, iż w badanej klasie uczniowie są w dobrych relacjach.

Podsumowanie i wnioski

Z przeprowadzonych badań wynika, iż badani uczniowie w szkole integracyjnej cechują się ogólnym zadowoleniem z realizowania obowiązku szkolnego w tego typu placówce. Większość uczniów deklaruje, że jest zadowolona z relacji z rówieśnikami, ponieważ może liczyć na ich wsparcie w trudnych sytuacjach oraz pomoc w zrozumieniu zagadnień omawianych na lekcjach. Prawie nikt nie czuje strachu przed kolegami bądź koleżankami z klasy oraz nie postrzega siebie jako osobę, której inni mogliby się bać. Podobny poziom zadowolenia przejawiają badani uczniowie w zakresie relacji z nauczycielami. Większość badanych może z nimi porozmawiać i liczyć na pomoc, kiedy mają problem zarówno związany z przedmiotem, jak również, gdy napotykają inne trudności. Uczniowie czują się docenieni i sprawiedliwie traktowani. Mogą liczyć na wsparcie swych pedagogów.

Jak wynika z rozmowy z wychowawcą klasy, badany zespół charakteryzuje się wysoką frekwencją na zajęciach szkolnych. Uczniowie nie unikają lekcji, co może dowodzić, iż poważnie postrzegają swoje obowiązki, a zajęcia szkolne są dla nich ważne i atrakcyjne. Uczniowie są generalnie zadowoleni z uczęszczania do szkoły integracyjnej. Przywiązują wagę do wyników w nauce, starają się, by uzyskać jak najlepsze oceny, które są przez nich odbierane jako sukces i „coś miłego, co zdarza się w szkole”. O właściwy klimat klasy dbają

nauczyciele i sami uczniowie. Uczniowie pełnosprawni byli od początku uczulani na właściwe zachowanie względem niepełnosprawnych rówieśników.

Należy jednak mieć świadomość, że zaprezentowane wyniki dotyczą tylko jednej klasy szkoły integracyjnej. Badana grupa liczyła tylko 18 uczniów, co nie może stanowić podstawy do uogólniania uzyskanych wniosków na całą grupę uczniów szkół integracyjnych i ich zadowolenia z realizowania obowiązku szkolnego w tego typu placówce. Z przeglądu literatury i innych badań wynika, że wiele szkół nie jest przygotowanych na stworzenie odpowiednich warunków dla uczniów niepełnosprawnych. Nadal palącym problemem jest przygotowanie nauczycieli przedmiotowych do pracy z uczniami z niepełnosprawnością oraz współpracy z nauczycielem wspomagającym, a także postawy rodziców dzieci pełnosprawnych oraz przygotowanie uczniów do spotkania z rówieśnikami o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Z doniesień Najwyższej Izby Kontroli (www.nik.gov.pl, dostęp: 29.01.2018) wynika, iż w połowie szkół ogólnodostępnych, do których uczęszczają uczniowie z niepełnosprawnością, nie zapewnia się odpowiednich warunków zaspokajających potrzeby dzieci i młodzieży. Największym problemem w placówkach integracyjnych okazuje się brak doświadczenia i wiedzy pedagogów na temat organizacji pracy z uczniem z niepełnosprawnością. Z obserwacji NIK wynika, iż jednym z największych uchybień jest rozbieżność między planowanymi działaniami dotyczącymi wsparcia uczniów z niepełnosprawnością a praktyką. Zaniedbania są związane z planowaniem odpowiedniej ilości godzin rewalidacji oraz sporządzania indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych, które nie były sporządzane zespołowo i nie uwzględniały oceny funkcjonowania ucznia.

Katarzyna Parys (2007), zestawiając wyniki badań dotyczące edukacji integracyjnej, podkreśla, iż żadna z dostępnych form kształcenia przeznaczonych dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych nie jest idealnym rozwiązaniem, ponieważ żadna ze szkół nie odpowiada wszystkim możliwościom i potrzebom uczniów. Wybierając typ placówki edukacyjnej, należy wziąć od uwagę indywidualne zasoby oraz potrzeby ucznia z niepełnosprawnością i jego środowiska rodzinnego.

Bibliografia

- Baraniewicz D. (2009), *Uwarunkowania akceptacji uczniów w klasie integracyjnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków
- Bartnikowska U., Żyta A. (2007), *Żyjąc z niepełnosprawnością. Przeszłość, Teraźniejszość, przyszłość*, Wydawnictwo „Akapit”, Toruń

- Bąbka J. (2001), *Edukacja integracyjna dzieci pełnosprawnych i niepełnosprawnych – założenia i rzeczywistość*, Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań
- Bleszyńska K. (2001), *Niepełnosprawność a struktura identyfikacji społecznej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa
- Burchard D. (2010), *Rewolucja w szkole. Problem integracji w placówce ogólnodostępnej*, [w:] Z. Janiszewska-Nieścioruk (red.), *Uczeń o specjalnych potrzebach w przestrzeni współczesnego systemu edukacji*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra
- Chodkowska M., Kazanowski Z. (2005), *Postawy nauczycieli wobec integracji uczniów niepełnosprawnych*, „Niepełnosprawność i Rehabilitacja”, nr 2, s. 3–14
- Ćwirynkało K., Żyta A. (2015), *Przekonania nauczycieli na temat edukacji włączającej uczniów ze specjalnymi potrzebami. Raport z badań*, „Szkoła Specjalna”, nr 4, s. 245–259
- Dryżałowska G., Żuraw H. (2004), *Integracja społeczna osób niepełnosprawnych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa
- Gajdzica Z. (2010), *Sytuacje trudne w opinii nauczycieli klas integracyjnych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków
- Głodkowska J. (2013), *Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi – integracja edukacyjna procesem złożonym i trudnym*, „Szkoła Specjalna”, nr 1, s. 5–16
- Grzyb B. (2010), *Uwarunkowania związane z przenoszeniem uczniów niepełnosprawnych ze szkół integracyjnych do specjalnych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków
- Janion E. (1999), *Stosunki emocjonalno-społeczne między dziećmi pełnosprawnymi i niepełnosprawnymi w przedszkolnej grupie integracyjnej*, [w:] A. Maciarz (red.), *Z teorii i badań społecznej integracji dzieci niepełnosprawnych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków, s. 53–62
- Klaczak M. (2010), *Integracja edukacyjna: oczekiwania i rzeczywistość*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków
- Kornaś D. (2004), *Relacje między dziećmi pełno- i niepełnosprawnymi w klasie integracyjnej, w wieku wczesnoszkolnym*, [w:] G. Dryżałowska, H. Żuraw (red.), *Integracja społeczna osób niepełnosprawnych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa, s. 302–311
- Kossewska J. (2000), *Uwarunkowania postaw: nauczyciele i inne grupy zawodowe wobec integracji szkolnej dzieci niepełnosprawnych*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków
- Oleńska-Pawlak T., Bombińska-Domżał A. (2012), *Współpracować, aby aktywizować: jak organizować pracę w grupach i klasach integracyjnych*, [w:] P. Majewicz, A. Mikrut (red.), *Aktywizacja ucznia z niepełnosprawnością w różnych obszarach jego edukacji*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków, s. 40–51
- Olszewski S. (2005), *Postrzeganie przestrzeni życiowej przez młodzież z niepełnosprawnością intelektualną w kontekście zachowań agresywnych*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków
- Olszewski S., Parys K. (2016), *Rozumieć chaos. Rzecz o terminach i znaczeniach im nadawanych w pedagogice specjalnej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków

- Otrębski W. (1997), *Szansa na społeczną akceptację: wybrane uwarunkowania rodzinne poziomu adekwatności osobowej młodzieży z upośledzeniem umysłowym*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin
- Parys K. (2007), *Problemy integracji szkolnej w badaniach empirycznych – przegląd materiałów pokonferencyjnych*, [w:] Z. Janiszewska-Nieścioruk (red.), *Problemy edukacji integracyjnej dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków, s. 233–278
- Parys K., Pilecki J. (2005), *Sytuacja społeczna uczniów niepełnosprawnych w klasach integracyjnych – idee, postulaty, realia*, [w:] C. Kosakowski, A. Krause (red.), *Normalizacja środowisk życia osób niepełnosprawnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn, s. 213–220
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. z 2017 r., poz. 1578)
- Skałbiana B. (2010), *Poradnictwo pedagogiczne: przegląd wybranych zagadnień*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków
- Stawowy-Wojnarowska I. (1989), *Podstawy kształcenia specjalnego*, WSiP, Warszawa
- Tomkiewicz-Bętkowska A., Krztoń A. (2016), *ABC pedagoga specjalnego*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków
- Twardowski A. (2007), *Dylematy integracyjnego kształcenia dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością*, [w:] Z. Janiszewska-Nieścioruk (red.), *Problemy edukacji integracyjnej dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków, s. 13–32
- Ustawa o systemie oświaty z 1991 roku, Dz.U. z 2017 r., poz. 2198
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 roku – Prawo oświatowe, Dz.U. z 2017 r., poz. 59
- Wyczesany J., Dyduch E. (2008), *Postawy nauczycieli wobec integracji szkolnej*, [w:] P. Majewicz, A. Mikrut (red.), *Kompetencje pedagoga w kontekście teorii i praktyki edukacji specjalnej*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków, s. 161–170

Netografia

www.nik.gov.pl (dostęp: 29.01.2018)